

5. Profesiyna osvita: Slovnyk: [Navch. posib.] / uklad. S. U. Honcharenko ta in.; za red. N. H. Nychalo. Kiev : Vyshcha shk., 2000. 380 s.

УДК 316.334

Оксана Володимирівна Борюшкіна,

канд. соціол. наук, доц. кафедри ЮНЕСКО «Філософія людського спілкування»

та соціально-гуманітарних дисциплін

Державний біотехнологічний університет (ДБТУ)

<https://orcid.org/0000-0002-6726-5113>

**ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ СОЦІАЛЬНИХ
НЕРІВНОСТЕЙ В СУСПІЛЬСТВІ: СОЦІОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД**

Oksana Boryushkina,

Cand. Sociol. Science (Ph.D in Sociology), docent UNESCO Chair "Philosophy of

Human Communication" and social and humanitarian disciplines

State biotechnological university (SBTU)

**THEORETICAL AND METHODOLOGICAL FOUNDATIONS FOR
STUDYING SOCIAL INEQUALITIES IN SOCIETY: SOCIOLOGICAL
APPROACH**

Анотація. У статті розглядаються питання теоретико-методологічного аспекту вивчення феномену соціальної нерівності в сучасному суспільстві. В умовах викликів сучасності постає завдання теоретичного обґрунтування методологічних засад використання саме соціологічних методів дослідження такого глобального соціального явища через ефективність соціологічного інструментарію.

Ключові слова: соціальна нерівність, стратифікація.

Abstract. The article deals with the theoretical and methodological aspects of studying the phenomenon of social inequality in modern society. In the face of the challenges of our time, the task of theoretical substantiation of the methodological

foundations of the use of sociological methods of research of such a global social phenomenon through the effectiveness of sociological tools is raised.

Key words: social inequality, stratification.

Проблема соціальної нерівності завжди перебувала в центрі уваги соціальних наук. Протягом тисячоліть не припиняються наукові й політичні дискусії щодо обґрунтованості чи необґрунтованості, справедливості чи несправедливості соціальної нерівності. Наводилися й наводяться переконливі аргументи як на користь нерівності, так і проти неї. Нерідко проблема нерівності не лише ставала предметом теоретичних баталій, але й надихала революційні маси, виводячи їх на вулиці та зіштовхуючи класи й верстви в гострих силових протистояннях. Гасла боротьби з нерівністю й до сьогодні надихають популістів різного роду.

Класична тріада соціальної нерівності зводиться до нерівного доступу до багатства, влади та слави – трьох фундаментальних благ, яких прагне людина. Історія не знає жодного суспільства, у якому ці блага розподілялися хоча б відносно рівномірно або справедливо, що, звісно, не одне й те саме. Спостерігається нерівність між окремими особистостями в малих групах, між малими і великими соціальними групами, соціальними організаціями, спільнотами й інститутами, регіонами й станами, етносами й суперетносами. Нерівність є маркером соціальних взаємодій на мікро- та макрорівнях, у менш або більш широкому міжнародному масштабі, нарешті, на рівні глобальних політичних та економічних відносин.

Меритократичні або функціоналістські соціологічні інтерпретації нерівності поширені лише у вузьких консервативних та ліберальних колах. На рівні масової свідомості нерівність ніколи не отримувала серйозного виправдання. Реальна, переживана і уявлювана нерівності були і є потужним мотиватором соціальних рухів, виступів та протестів; такі нерівності лежать в основі практично всіх соціальних конфліктів.

У другій половині XX століття в наукових колах виникає відчуття того, що

від швидкого економічного зростання виграють усі основні соціальні прошарки, а соціальна нерівність суттєво пом'якшується, перестає бути каталізатором протестних настроїв і відповідних колективних дій. Але соціально-економічний розвиток у XXI столітті засвідчує протилежне. Економічне зростання не зменшує, як передбачав С. Кузнець, майнової нерівності. Вона не лише збереглася, а й суттєво зросла, як переконливо показав у своєму бестселері Т. Пікетті [1]. Зростання прибутків у світовому масштабі супроводжувалося збільшенням нерівності в процесі їхнього розподілу.

Економічна статистика дає величезний матеріал, що показує колосальний розрив у прибутках як між багатими та бідними країнами, так і всередині країни. Тим паче, якщо взяти до уваги виклади Т. Пікетті, цей розрив у зоні ринкової економіки збільшується, оскільки прибутки від капіталу випереджають ті, які дає праця. «У цих умовах спадкове майно майже невідворотно буде превалювати над майном, накопиченим упродовж трудового життя, а концентрація капіталу досягатиме дуже високого рівня, який, цілком імовірно, не буде відповідати меритократичним цінностям і принципам соціальної справедливості, що лежать в основі наших сучасних демократичних суспільств» [1, с. 45].

Понад те, окрім нерівності майнової, XXI століття зумовило й продовжує зумовлювати нові форми соціальної нерівності. Інформаційна революція породила нерівність цифрову, яка різко обмежує практично всі значущі життєві шанси для людей, відірваних від віртуальної реальності, інформаційних масивів і потоків, що дають змогу користуватися багатьма благами сучасної цивілізації.

Глобалізація породила, на що звернув увагу З. Бауман, нерівність мобільності, звільнила від простору й часу низку обраних соціальних груп та локалізувала, прив'язала до обмеженого простору безліч інших груп і прошарків. «Те, що одні уявляють глобалізацією, для інших перетворюється на локалізацію; для одних – це провісник нової свободи, для інших – несподіваний і жорстокий удар долі. Першорядною серед омріяних цінностей стає мобільність, тобто свобода руху, цей споконвічно дефіцитний і нерівномірно розподілюваний товар швидко перетворюється на головний чинник розшарування нашої

пізньосучасної або постсучасної епохи» [2, с.10].

Можна вказати й на низку інших форм соціальної нерівності, що породжуються або актуалізуються сучасним світом: символічна нерівність, нерівність культурна, нерівність екологічна, нерівність поколінь, нерівність безпеки, нерівність стабільності та ін. Деякі з них усвідомлюються сильніше, деякі ж до певного часу лишаються менш відчутними. Але всі вони разом утворюють складне, багатовимірне поле різних життєвих шансів, різних можливостей, які поляризують долі груп та індивідів, протиставляють їх один одному, зіштовхують у реальних і потенційних конфліктах.

Нові соціальні нерівності зумовлюють нові процеси в ідеологічній сфері, у політичних дискурсах, змінюють фундаментальні культурні орієнтації, посилюють цивілізаційні конфлікти. Не тільки економічні, але й багато інших соціальних інститутів починають зазнавати впливу цих процесів.

Тому сучасний світ неможливо збагнути в усій його складності й суперечливості, оцінити його ризики й небезпечні тренди, не звертаючись до теми соціальної нерівності, не привертаючи до неї уваги міжнародних організацій, урядів, політиків, експертів.

Соціальна нерівність, яка зростає, трансформується та набуває нових форм і масштабів, несумісна з новою, більш передовою й вимогливою масовою свідомістю, із новими в інформаційній ері можливостями сприймати on-line весь світ, який глобалізується, і гостро реагувати як на реальні, так і уявні несправедливості. Соціальна нерівність нагадує величезну порохову бочку із тліючим гнотом, що рано чи пізно вибухне, якщо її не помічати й нічого не вживати.

Проблема соціальної нерівності не належить до якось однієї із соціальних наук. Вона потребує комплексного й усебічного осмислення, передусім із погляду економічної науки, що фіксує строгими кількісними методами реальний стан майнового розшарування й оцінює ймовірність його подальшої динаміки. Проблема соціальної нерівності перебуває в полі зору культурологів, які досліджують культурні традиції й стереотипи сприйняття нерівності. Політологи

аналізують проблематику нерівності в ідеологічних доктринах і політичних програмах, оцінюють різні способи легітимізації нерівності, або, навпаки, її стигматизації для впливу на політичну активність мас.

I, безумовно, проблема нерівності глибоко захоплювала й сьогодні цікавить соціологів, які, по-перше, проектують реальну нерівність на соціальну структуру суспільств, на процеси соціальної стратифікації й мобільності; по-друге, досліджують і оцінюють форми суб'єктивного сприйняття нерівності, зіставляють їх із фактичними соціокультурними контекстами соціальної поведінки, оцінюють імовірність виникнення відповідних колективних дій, соціальних конфліктів і революційних потрясінь.

Соціальні нерівності є комплексним феноменом. По-перше, це об'єктивний, структурний феномен або результат нерівного розподілу (благ) ресурсів та нагород в суспільстві, кумулятивного ефекту такого розподілу для життєвої спроможності індивідів. Це передбачає можливості соціологічного вимірювання проявів соціальних нерівностей в параметрах доступних для індивідів ресурсів, які наявні в суспільстві. По-друге, нерівності є суб'єктивним, культурним феноменом, результатом сприйняття людьми відмінностей, їх смислових інтерпретацій, домінуючих цінностей, в яких особливе значення відіграють моральні цінності, інтерпретації справедливості та оцінки соціальної диференціації в суб'єктивних параметрах справедливості. Такі сприйняття спрямовують вибір індивідами способів дії або бездіяльності, провокують позитивні або негативні емоції, задоволеність або незадоволеність життям в суспільстві. Негативно забарвлені сприйняття, поширюючись, формують масовий соціально-психологічний стан соціального напруження, який підштовхує протестну мобілізацію та радикалізацію в суспільстві. Даний аспект феномену нерівностей обумовлює методологічну орієнтацію в соціологічних дослідженнях нерівностей на параметри суб'єктивного характеру: ставлення, оцінки, смислові інтерпретації. По-третє, соціальні нерівності є діяльним феноменом, результатом соціальної активності та вибору людей за умов доступних інституційних можливостей.

Соціологія як наука відіграє одну з ключових ролей при всебічному вивченні даного суспільного явища. Саме через існування великої кількості ефективних методів збору та аналізу соціологічних даних (наприклад, технології масових опитувань), що дозволяють оцінювати стан суспільної думки, її інтерпретації форм і глибини соціальної нерівності, потенційний зв'язок цих інтерпретацій із соціальними конфліктами й можливою протестною поведінкою.

Література:

1. Пікетті, Т. (2016). *Капітал в XXI столітті* (Н. Палій, Пер. з англ.). К.: Наш Формат.
2. Зигмунт, Б. (2008). *Глобалізація. Наслідки для людини і суспільства* (І. Андрущенко, М. Винницький, Пер. з англ.). К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія».
3. Коваліско, Н. та Макеев С. (2018). Економіка і соціологія нерівності: емпіричні свідчення глобальних тенденцій. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*. 3. 5-24.

References:

1. Piketti, T. (2016). *Kapital v XXI stolitti* (N. Palliy, Per. z angl.). K.: Nash Format.
2. Zigmunt, B. (2008). *Globalizatsiya. NaslIdki dlya lyudini I suspIlstva* (I. Andruschenko, M. Vinnitskiy, Per. z angl.). K.: Vid. dIm «KiEvo-Mogilyanska akademIya».
3. Kovalisko, N. ta Makeiev S. (2018). Ekonomika i sotsiolohiia nerivnosti: empyrychni svidchennia globalnykh tendentsii. *Sotsiolohiia: teoriia, metody, marketynh*. 3. 5-24.

УДК 641.56:392.81(=161.2)"364"

Олексій Михайлович Варипаєв,

канд. філос. наук, доцент кафедри ЮНЕСКО «Філософія людського спілкування» та соціально-гуманітарних дисциплін
Державний біотехнологічний університет (ДБТУ)

ORCID 0000-0003-0541-9102